

*Goran P. Ilić**

Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet

Aleksandra Ilić
KOMENTAR ZAKONA
O IZVRŠENJU KRIVIČNIH SANKCIJA
Beograd: JP Službeni glasnik, 2022.

U izdanju JP Službeni glasnik izašao je iz štampe *Komentar Zakona o izvršenju krivičnih sankcija* dr Aleksandre Ilić, docenta Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu. Reč je o knjizi koja broji 500 stranica, pri čemu je, nakon kraćeg uvoda, na tridesetak stranica dat spisak korišćenih domaćih i međunarodnih propisa, kao i skraćenice sudova čija praksa je sadržana u Komentaru. Na kraju dela nalazi se bibliografija, ostali materijali i registar domaće i prakse Evropskog suda za ljudska prava. Objavljivanjem knjige dr Ilić na policama knjižara JP Službeni glasnik zaokružena je, nazvao bih je tako, klasična krivična materija, a to znači da su čitaocu dostupni komentari materijalnog, procesnog i, nakon dužeg vremena, izvršnog krivičnog prava. Pojam klasičnosti vezujem za sadržaj pozitivnog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija,¹ jer se najveći broj odredaba odnosi na krivične sankcije, ali i druge mere *zavodskog* karaktera, dok isticanjem vremenskog činioca želim da podsetim da je isti izdavač pre više od jedne decenije objavio komentar prethodnog zakona koji je uređivao istu materiju.²

* gilic@ius.bg.ac.rs, redovni profesor.

¹ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija – ZIKS, *Službeni glasnik RS*, 55/14. i 35/19.

² Reč je o: Jovašević, D., Stevanović, Z. (2008). *Komentar Zakona o izvršenju krivičnih sankcija*. Beograd: Službeni glasnik. Navedeni komentar odnosio se na Zakon o iz-

Zavodske krivične sankcije, a naročito kazna zatvora, predstavljaju danas oblast koja se može označiti kao uslov *sine qua non* funkcionisanja krivičnog pravosuđa. To ipak ne sprečava zakonodavca da, iz razloga koje na ovom mestu neću navoditi, čini korake u pravcu iznalaženja krivičnih sankcija i mera *vanzavodskog* karaktera.³

Već na pomen krivičnih sankcija zavodskog karaktera prva i osnovna pomisao jeste kazna zatvora. Možda je „slučaj komedijant“ zaslužen što je pre tačno pola veka Mišel Fuko primetio da je hipotetički, s obzirom na vrste kažnjavanja koje su bile isticane u prvi plan, moguće razlikovati društva progonstva (grčko društvo), društva otkupa (germansko društvo), društva obeležavanja (zapadna društva krajem srednjeg veka) i društva zatvaranja – naše društvo.⁴ Savremenici smo, dakle, kazne zatvora kojoj u drugoj polovini XVIII veka nije pridavan neki poseban značaj, osim kao zameni za smrtnu kaznu. Štaviše, Bekarija u svom delu *O zločinima i kaznama (Dei delitti e delle pene)*⁵ raspravlja o odnosu smrtne kazne i kazne doživotne robije (*l'esclavage perpétuel*) sa stanovišta strogosti i okrutnosti. On ističe da bi objedinjavanjem u jednoj tački svih nesrećnih životnih trenutaka jednog roba, njegov život možda bio strašniji od najužasnijih mučenja; pri tome se ovi trenuci protežu kroz čitav njegov život, dok smrtna kazna sve svoje snage ispoljava u jednom trenutku.⁶

Poduhvat koji je koleginica Ilić oposlila obuhvatio je normativnu analizu, razmatranje stavova sudske prakse i tumačenje doktrinarnih stavova koji se na osnovu zakonskih, ali i odredaba drugih opštih akata odnose ne samo na kaznu zatvora već i na druge zavodske krivične sankcije i mere o kojima je reč u članu 1 ZIKS. Slobodan sam da zaključim da je čitaocu ponuđen jedan kritički pristup, jer dr Ilić dosledno ukazuje na normativne neusaglašenosti, predočava oskudnost domaće sudske prakse i iznosi agrumente u prilog ili protiv nekog od doktrinarnih gledišta.

vršenju krivičnih sankcija, *Službeni glasnik RS*, 85/05, 72/09. i 31/11, što znači da nije, za razliku od *Komentara* koleginice Ilić koji u potpunosti prati pozitivne propise, obuhvatio novele od 2009. i 2011. godine.

³ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, *Službeni glasnik RS*, 55/14. i 87/18.

⁴ Foucault, M. (1972–1973). *Résumés annuels Cours: La société punitive 1972–1973*. Paris: Collège de France, 255. https://www.college-de-france.fr/media/michel-foucault/UPL4141398377262692190_AN_73_foucault.pdf, (last visited August 20, 2022).

⁵ Beccaria, C. (2002). *Des délits et des peines* (trad. par Collin de Plancy). Édition du Boucher. Paris, 57.

⁶ Ovo poređenje se u značajnoj meri poklapa s argumentima u prilog uvođenja kazne doživotnog zatvora u naš sistem krivičnih kazni. Ilić, G. P. (2019). Marginalije o kazni doživotnog zatvora, uslovnom otpustu i ljudskim pravima. *Kaznena reakcija u Srbiji IX deo* (ured. Đ. Ignjatović). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 125.

Naveo bih jedno od takvih pitanja, a ono se odnosi na obim primene prava na pravično suđenje. Nije sporno da jemstva iz čl. 6, st. 1. EKLJP⁷ važe u predistražnoj fazi postupka, u prvostepenom krivičnom postupku, kao i u postupku po pravnim lekovima. Iz Komentara dr Ilić saznajemo da je u doktrini bilo neslaganja u vezi s pitanjem da li se navedena odredba EKLJP primenjuje u postupku izvršenja krivične presude. Iako se predmet *Hornsby protiv Grčke* (18357/91, 19. mart 1997) nije odnosio na krivičnu optužbu, već na građanska prava i obaveze, tom prilikom je izražen stav da *izvršenje presude* izrečene od strane *bilo kojeg suda* (kurziv – G. P. Ilić) mora biti posmatrano kao sastavni deo postupka u smislu čl. 6. EKLJP. Međutim, Evropski sud za ljudska prava je izgleda „zaboravio“ na svoj stav, tako da pravo na pravično suđenje ne primenjuje u oblasti izvršenja kazni. Osnovni argument u prilog takvog gledišta jeste da se pravičnost suđenja u načelu sagledava u odnosu na osnovanost krivične optužbe (*Enea protiv Italije*, 74912/01, 17. septembar 2009). Koleginica Ilić ističe da je u strazburškoj praksi bilo i izuzetaka, tj. primene prava na pravično suđenje u postupku izvršenja krivičnih sankcija (*Assanidze protiv Gruzije*, 71503/01, 8. april 2004; *Buijen protiv Nemačke*, 27804/05, 1. april 2010).

U nedostatku domaće sudske prakse, poseban značaj bih pridao ukazivanju dr Ilić da, u zavisnosti od prirode dela i strogosti sankcije, povreda zatvorske discipline može biti smatrana krivičnim delom u smislu čl. 6, st. 1. EKLJP (*Ezeh i Konors protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 39665/98. i 40086/98, 9. oktobra 2003). Moguće je da, u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, određene disciplinske povrede ne budu podvedene pod „krivičnu“ oblast u smislu čl. 6, st. 1. EKLJP (*Štitić protiv Hrvatske*, 29660/03, 8. novembar 2007). Čitalac će iz dela dr Ilić saznati da jemstva iz čl. 6, st. 1. EKLJP ne obuhvataju postupak za opozivanje uslovnog otpusta (*Ganusauskas protiv Litvanije*, 47922/99, 7. septembar 1999).

Kada sam se već prihvatio ljudskih prava i izvršenja zavodskih krivičnih sankcija, želim da ukažem da se koleginica Ilić bavi i predmetom u kojem je Ustavni sud (Už – 4100/2011, 10. jul 2013) usvojio ustavnu žalbu i utvrdio da je podnosiocu tokom izdržavanja kazne zatvora u Kazneno-popravnom zavodu Požarevac – Zabela povređeno pravo na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, zajemčeno čl. 25. Ustava.⁸ Zaključeno je i da odredbe ZIKS koje se odnose na postupanje po pritužbama osuđenog lica predstavljaju delotvornije

⁷ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim protokolima, sa izmenama i dopunama – EKLJP, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori* 9/03, 5/05. i 7/05. – ispr. i *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori* 12/10. i 10/15.

⁸ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* 98/06, 115/21. i 16/22.

pravno sredstvo od rešenja sadržanih u ZKP⁹ koja uređuje postupanje po pritužbama pritvorenika o navodnom zlostavljanju. Ovaj predmet se našao i pred Evropskim sudom za ljudska prava (*Jevtović protiv Srbije*, 29896/14, 3. decembar 2019) koji je usvojio predstavku i utvrdio povredu materijalnog i procesnog aspekta čl. 3. EKLJP.¹⁰

Izložen slučaj daje za pravo dr Ilić da zaključi da se normativno uređenje nadležnosti sudije za izvršenje krivičnih sankcija odlikuje podvojenošću (uređena je odredbama ZKP i ZIKS), pri čemu su rešenja dvosmislena, nepotpuna, ponekad i uzajamno isključiva, jednom reči, ne mogu se oceniti kao zadovoljavajuća. Koleginica Ilić smatra da je neophodno *de lege ferenda* uređiti pravni položaj sudije za izvršenje krivičnih sankcija, a to bi bilo najbolje učiniti tako što bi odredbe procesnog krivičnog zakonika postavile samo okvir, dok bi detaljnija regulativa bila sadržana u odredbama ZIKS.

Čini mi se da je stav Ustavnog suda donekle „kozmetičkog“ karaktera, pošto se u najboljem slučaju može govoriti o razlici između loše i lošije delotvornosti pravnog sredstva, a u krajnjoj liniji o postojanju sudske zaštite zatvorenika i pritvorenih lica. Svemu tome dodatno doprinose vremenska zastarelost, samim tim i sadržinska neusklađenost, a da stvar bude nepovoljnija, ponekad i nepostojanje podzakonskih opštih akata. Iako dr Ilić ne ide tako daleko u svom zaključivanju, zapitao bih se (a to bi moglo da bude i predmet neke stručne rasprave) da li je bilo potrebe da se pored postojećeg ZIKS donosi i Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera? S obzirom na to da je reč o zakonskom tekstu koji sadrži sedamdesetak članova, da ima instituta zajedničkih za zavodske i vanzavodske krivične sankcije i mere, pri čemu su rešenja često neusklađena, da u nazivu ZIKS nema reči koja bi ukazivala na to da je reč o zavodskim krivičnim sankcijama i merama, nomotehnički bi bilo prikladnije da sve stavi pod „isti šinjel“.

U prilog ovom rešenju bih naveo i Fukoovo shvatanje o načelu relativne neprekidnosti (*un principe de relative continuité*)¹¹ koje, između ostalog, podrazumeva i neprekidni niz institucionalnih, specijalizovanih i nadležnih organa (u poretku znanja i poretku moći) koji, bez arbitarnosti, već na osnovu propisa, putem utvrđivanja i odmeravanja hijerarhizuju, razvrstavaju, sankcionišu, kažnjavaju i postepeno vode od sankcionisanja odstupanja do kažnjavanja zločina. S obzirom da kod krivičnih sankcija zavodskog i vanza-

⁹ Zakonik o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik RS* 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21. – odl. US i 62/21. – odl. US.

¹⁰ V.: Ilić, G. P., Majić, M., Beljanski, S., Trešnjev, A. (2022). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, jedanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: JP Službeni glasnik, 121–123 i 653.

¹¹ Michel Foucault, *Surveiller et punir Naissance de la prison*, Éditions Gallimard, Paris 1975, 306.

vodskog karaktera susrećemo sudiju za izvršenje krivičnih sankcija ili Upravu za izvršenje krivičnih sankcija, može se reći da je za zakonodavca i zbog navedenog aspekta načela relativne neprekidnosti bilo bolje da to pitanje uredi na izloženi način.

Na kraju, ali ne manje važno, hteo bih da istaknem da napori dr Ilić u prikupljanju domaće sudske prakse nisu dali neki naročit rezultat. „Krivicu“ za to ne snosi ona, već je reč, osmelio bih se da kažem, o tome da sudska kontrola u izvršenju krivičnih sankcija gotovo i da ne postoji. A da ima prostora za to, da se pred sudom mogu naći različita pitanja o kojima jedino ovaj nosilac vlasti može da odluči,¹² svedoči praksa Evropskog suda za ljudska prava koja je u Komentaru navedena.

Za *Komentar Zakona o izvršenju krivičnih sankcija* dr Aleksandre Ilić može se reći da predstavlja značajno delo, o kojem će konačni sud dati, uostalom kao i o svakoj knjizi ove vrste, stručna javnost. Pri tome ne mislim samo na pravnike praktičare i teoretičare koji primenjuju zakonske i odredbe iz drugih opštih pravnih akata, odnosno bave se materijom izvršenja krivičnih sankcija u svetlu određenih doktrina, već i na „bezgrešnog“ zakonodavca koji će, nakon objavljivanja ovog komentara, biti u prilici da spozna kolike i kakve normativne zahvate treba preduzeti u oblasti izvršenja krivičnih sankcija i mera. Dok za praksu i doktrinu ne sumnjam, za zakonodavca se samo nadam da će se upoznati sa zapažanjima i tumačenjima dr Aleksandre Ilić, bez obzira da li će to imati za posledicu, naročito od strane zakonodavca, (ne)prihvatanje iznetih stavova. Jer, davno beše kada je Mišel Fuko zapisao jedno od svojih zapažanja: „Ružno je biti kažnjen, ali je neslavno i kažnjavati.“¹³

I, na kraju, ne treba smetnuti s uma da ovog komentara ne bi bilo da se JP Službeni glasnik nije prihvatilo njegovog objavljivanja. Da nema ove izdavačke kuće, valjalo bi je izmisliti.

¹² Upravo u *Glasniku Advokatske komore Vojvodine* (br. 1/2021) objavljena su dva rada u kojima je reč o problemima u vezi sa materijom izvršenja krivičnih sankcija (Marina Brašovan Delić, *Problemi kod izvršenja kazne zatvora u kućnim uslovima*, 190–210; dr Svetlana Đuričić, *Uslovni otpust. Krivičnopravni i krivičnoprocesni aspekti*, 234–243).

¹³ M. Foucault, *Surveiller et punir Naissance de la prison*, 15.